

А. В. Левенець

*к. ю. н., доцент, доцент кафедри
конституційного права та правосуддя,
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова*

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПРОВЕДЕННЯ СПЕЦІАЛЬНОЇ ПЕРЕВІРКИ КАНДИДАТА НА ПОСАДУ СУДДІ У СУЧАСНИХ УМОВАХ

Формування демократичної правової держави не є можливим без забезпечення функціонування високопрофесійного доброчесного суддівського корпусу. Здійснення справедливого правосуддя є однією з ключових умов вступу України до Європейського Союзу та критерієм, який визначає готовність держави стати повноцінним членом європейської демократичної спільноти. Реформування судової системи України останніх кілька десятиліть спрямоване саме на пошук ефективної моделі добору кваліфікованих, компетентних та доброчесних суддівських кадрів, оскільки від цього залежить в кінцевому результаті якість здійсненого правосуддя у державі. Останнім часом, окрім якісних кадрів, постала ще одна проблема: катастрофічна нестача кадрового потенціалу та наявність великої кількості вакантних посад у місцевих та апеляційних судах. Як вірно зазначає Д. В. Приймаченко та А. В. Маслова, «статистика чітко викарбовує нагальну потребу в заповненні великої кількості суддівських вакансій кандидатами, які мають пройти суворий відбір відповідно до вимог і критеріїв доброчесності, перегляді існуючих процедур добору на заняття вакантних посад, що є одним з головних завдань судової реформи» [1, с. 20].

Основними критеріями до кандидата на посаду судді, окрім віку, освіти, стажу професійної діяльності, є компетентність та доброчесність. Для визначення відповідності кандидата критерію доброчесності законодавством передбачена процедура спеціальної перевірки, яку проводить Вища кваліфікаційна комісія суддів (далі – ВККС). З метою сприяння у здійсненні такої перевірки, а також з метою забезпечення громадського контролю за якістю відібраних суддівських кадрів ВККС утворює у якості допоміжного органу Громадську раду доброчесності (далі – ГРД). Згідно ст.75 Закону України «Про судоустрій та статус суддів» (далі – Закон), «Вища кваліфікаційна комісія суддів України ухвалює рішення про допуск до спеціальної перевірки стосовно всіх кандидатів на посаду судді, які отримали прохідний бал кваліфікаційного іспиту. У разі якщо двоє і більше кандидатів отримали однакову кількість балів, до спеціальної перевірки допускаються всі такі кандидати» [2, ст.75].

Зі змісту наведеного положення вбачається, що першочергово кандидат на посаду судді має пройти оцінювання на відповідність його критерію компетентності, який визначається за результатами кваліфікаційного іспиту, і тільки потім підлягає процедурі спеціальної перевірки. 22 січня 2025 року ВККС затвердила нове Положення про порядок та методологію кваліфікаційного оцінювання, показники відповідності критеріям кваліфікаційного оцінювання та засоби їх встановлення, згідно з яким «Відповідність судді (кандидата на посаду судді) критеріям доброчесності та професійної етики оцінюється (встановлюється) за такими показниками: незалежність, чесність, неупередженість, сумлінність, непідкупність, дотримання етичних норм і бездоганна поведінка у професійній діяльності та особистому житті, законність джерел походження майна, відповідність рівня життя судді (кандидата на посаду судді) або членів його сім'ї задекларованим доходам, відповідність способу життя судді (кандидата на посаду судді) його статусу» [3]. Показники кожного із зазначених критеріїв встановлюються згідно «Єдиних показників для оцінки доброчесності та професійної етики судді (кандидата на посаду судді)», затверджених Рішенням Вищої ради правосуддя (далі ВРП) 17 грудня 2024 року. Слід зазначити, що це перший документ, яким встановлено спільні для ВРП, ВККС та ГРД показники оцінки суддів та кандидатів на посаду судді, що без сумніву можна вважати позитивним аспектом у даному напрямку діяльності, оскільки до прийняття цього документу кожен із зазначених суб'єктів користувався власними підходами та критеріями, що призводило до непорозумінь та відсутності чіткої практики їх застосування.

Згідно ч.2, 3 ст.75 Закону, після допуску кандидата на посаду судді до спеціальної перевірки, ВККС збирає інформацію про кандидата та членів його сім'ї шляхом надсилання запитів до органів державної влади та інших суб'єктів, які можуть володіти відповідною інформацією, а також акумулює таку інформацію з відкритих реєстрів та баз даних, держателями яких є органи державної влади чи органи місцевого самоврядування – без надсилання окремих запитів. З обсягу отриманої інформації формується дос'є кандидата, яке у випадку проходження всіх етапів відбору та призначення на посаду судді, переходить у розряд суддівського дос'є. Перелік показників, наведений вище, свідчить про необхідність зібрати та проаналізувати великий обсяг різноманітної інформації щодо кожного кандидата, яка може переконати стороннього спостерігача у його відповідності критерію доброчесності. У цьому аспекті М. М. Пицида зазначає, що «спеціальна перевірка кандидата на посаду судді вперше повинна проводитися з дотриманням строку, визначеного законодавством про запобігання корупції, а саме в 25-денний

термін. Однак, як зазначають самі посадові особи ВККСУ, на практиці цей строк практично завжди перевищує два місяці, пояснюючи це тим, що хоча законодавцем і визначено 25 днів з розрахунку терміну надсилання запиту, опрацювання його виконавцем, поштової доставки та аналізу відповіді, на практиці ж навіть державними установами запит опрацьовується у строк до місяця, а пошта також не завжди дотримується встановлених нормативів на пересилку кореспонденції» [4, с.68].

У контексті проблеми, зазначеної на початку: необхідності у короткі терміни заповнити велику кількість вакантних посад суддів, забезпечуючи при цьому відповідність нових кадрів всім конституційно-визначеним критеріям, зокрема доброчесності, звісно таке затягування процедури проведення спеціальної перевірки не є позитивним явищем. Однак певним чином ця проблема може бути вирішена завдяки запровадженню з 1 травня 2024 року електронного дос'є кандидата на посаду судді, яке у випадку успішного проходження трансформується в е-дос'є судді. Як зазначають експерти, «е-дос'є кандидата вирішує питання оперативності та економічної ефективності обробки даних. Крім того, у разі настання надзвичайної події і потреби в невідкладній евакуації матеріально-технічних засобів, зберегти повноту даних в е-формі набагато простіше, аніж паперових документів» [5]. До того ж, запровадження е-дос'є кандидата на посаду судді та надання до нього доступу (окрім конфіденційної інформації) журналістам, активістам, іншим зацікавленим особам, спростить отримання будь-якої інформації про недоброчесність майбутнього судді, що своєю чергою сприятиме посиленню довіри з боку громадськості не лише до окремих суддів, але й судової гілки влади в цілому. «Наступним етапом має стати автоматизована взаємодія е-дос'є з інформаційними та довідковими системами, реєстрами та банками даних, держателями (адміністраторами) яких є інші органи, з Єдиною судовою інформаційно-телекомунікаційною системою» [5].

Таким чином, можна зробити висновок, що саме при проведенні спеціальної перевірки кандидата на посаду судді як одного з ключових етапів процедури добору та призначення, надважливим є запровадження та подальший розвиток диджиталізації, а також у перспективі – використання засобів штучного інтелекту, які у короткий період часу здатні опрацювати великі масиви даних. Звісно, категорія доброчесності знаходиться більше у морально-етичній площині, ніж у правовій, тому повна заміна людського потенціалу у даному процесі не є можливою. Однак як елемент оптимізації відповідної процедури, цифровізацію вважаємо позитивною.

Література:

1. Приймаченко Д.В., Маслова А.В. Громадська рада доброчесності як суб'єкт громадського контролю за діяльністю суддів. *Правова позиція*. 2023. № 3 (40). С.18-25.
2. Про судоустрій та статус суддів: Закон України від 2 червня 2016 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#n5> (дата звернення: 10.04.2025).
3. Положення про порядок та методологію кваліфікаційного оцінювання, показники відповідності критеріям кваліфікаційного оцінювання та засоби їх встановлення: Затверджено рішенням Вищої кваліфікаційної комісії суддів 22 січня 2025 року. URL: https://vkksu.gov.ua/sites/default/files/polozhennya_30.01.2025_0.pdf (дата звернення: 10.04.2025).
4. Пищида М. М. Проведення спеціальної перевірки як важливий етап добору кандидата на посаду судді. *The scientific heritage*. 2021. № 60. С. 66-71.
5. Е-досьє суддів: яку інформацію вже відкрито і як це допоможе відновити довіру до судової гілки влади. Інтернет-портал MIND. URL: <https://mind.ua/openmind/20269255-e-dose-suddiv-yaku-informaciyu-vzhe-vidkrityo> (дата звернення: 10.04.2025).